

גליונות לעיון בפרשת השבוע
ערוכים בידי נחמה ליבוביץ - שנת התשע-עשרה

(3)

שמיני (תש"ר)

פרק י"א

א. שאלה כללית בטעם מאכלות אסורים

ר' דוד הופמן בפרשו לס' ויקרא (הרגום עברי מוסד הרב יוק ירושלים תשי"ג)
ע"ס: אחדים מצאו בחוקי המאכלות האסורות ודיני הטומאה והטהרה מגמה של התנגדות לעכו"מיות.
מכיון שהמצרים האלילו את בעלי החיים, קבעו חוקי משה קצתם לקרבנות או למאכל אדם וקצתם אסרו
בציינים אותם כטמאים (כך סובר אוריגנס). יש שנוטים לראות בחוקים אלה מגמה להבדיל באופן
עקרוני בין ישראל לעמים. לעם ישראל נתנו מאכלים מיוחדים. למזונם, כדי שיורגש בין העמים
כעם מיוחד (Spencer: de Legibus Hebr.) או כדי שירגיש את עצמו מרום כגוי קדוש, כעם ה'
מובדל מול העמים. הפסוקים בויקרא כ"ב"ד-כ"ה:
"... אני ה' אלוהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים. והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה ובין
העוף הטמא לטהר ולא תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר הבדלתי לכם
לטמא. והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה', ואבדל אתכם מן העמים להיות לי".
נתנו מקום לטעות ולחשוב כאלו לא באו חוקי מאכלות אסורות אלא כדי לסמך סימן הבדלה חיצוני
לעם ישראל כממלכת כהנים.

(1) הסבר שאין הפסוקים המובאים לעיל משמשים כלל וכלל הוכחה לתפיסה שטעם
האסורים הוא לשמש סימן הבדלה בין ישראל לעמים.

(2) היש בפרשנות פסוקים המעידים על כך שטעם האסורים האלה הוא כדי להבדיל
בין ישראל לעמים?

(3) השוה את הטעם הניתן במדרש חדש לאסור ראשון במאכלות:
מדרש חדש פרק ז'

ולמה צוה אותה הקב"ה שיאכל מכל עץ הגן ומנע ממנו אחד מהם? כדי שיהיה
רואה אותו תמיד וזוכר את בוראו ומכיר שעול יוצרו עליו ושלל תהא רוחו
בסע עליו.

השוה לכך את הטעמים השונים לאסורי מאכלות בגליון שמיני תשי"ב.
לאיזה מן הטעמים הניתנים שם דומה טעם זה?

ב. שאלה כללית בעניני טומאה ומאכלות אסורים.

יחזקאל קאופמן תולדות האמונה הישראלית כך ראשון ספר שני עמוד 403 :

... הטומאה היא לפי תפיסת כל האמונות האליליות כח מזיק, גורם רעה ומחלה לבני אדם וגם
כח אויב ומסוכן לאלוהות, לקדושה. הטומאה נובעת ממקור הכוחות הרעים הנלחמים בכוחות הטובים,
באל ובאדם. הטומאה כרוכה בכוחות חמות, המחלות, החשך, בעולם הרוחות הרעות החותרות להשחית
אל ואדם.
הטומאה מדומה כשפע רע ומסוכן השופע ודבק באדם ועשוי להזיק לו.... ממין זה הן כל הטומאות
שאנו מוצאים אצל כל העמים האליליים על ידיו האדמה.... כאלה הטומאות בבעלי חיים ידועים,
טומאת מאכלות ידועה וכו' - כולן מסוכנות ומזיקות. הסכנה גלומה בעצמים הטמאים עצמם ומי
שאינו נזהר בהם הוא ניזוק. הסורים האמינו, שהאוכל מיני דגים אסורים לוקה במכות ובנגעים.
המצרים האמינו שהשוחה חלב חזיר לוקה בצרעת, כי החזיר טמא, מפני שהוא מזדוג בשעת לקוי
לבנה, שהיא שעה של התגברות הכחות הדמוניים....
לפי אמונות הפרסים כל הטומאות כולן יצירות אהורפיין ורוחותיו הרעות.
אמונות דומות לאלו אנו מוצאים בכל העולם האלילי.

שם עמוד 539-540:

במקרא הטומאה אינה סכנה.... חדלה להיות רשות של כח דמוני, אהורמיני, ואין כל מחח של
כחות בין רשות הקדושה ובין רשות הטומאה. במקרא אין הטומאה מופיעה ככח כלל, היא רק
מצב.... אין הטומאה נחשבת למקור סכנה.... לטומאה ממש אין לחשוב את בעלי החי 'הטמאים'.

שם עמוד 545:

כשם שאין אנו מוצאים בטומאות שום זכר לסכנה הנובעת מן הטומאה עצמה, כך אין אנו מוצאים
אסורי מאכלות, שום זכר לדבר, שיש סכנה בטומאה המאכלים עצמם....
בעליחי האסורים, אסורים מפני שהם "חובעה" ו"שקץ", אבל אין שום אסור נחשב כסעון כח מזיק
מגי, דימוני או כח מזיק בכלל.

כרך שני, ספר שני 57-455:

כל עם ישראל כולו מצוה להיות קדוש ולהשמר מן הטומאה. לקדש עצמו במעשים ולהזיר עצמו
מדברים שיש בהם "טומאה" - למען יהיה (שמות י"ט) "ממלכת כהנים וגוי קדוש". ישראל
מצווים ועומדים להתקדש במשמרת ברית מ', בקיום החוקים והמצוות, בצדק וברחמים,
בפרישה מזנות ועריות, מכסוף ונחש.... אסור לישראל לאכול "חובעה".

אולם המפעל הכריע של האמונה הישראלית היה: בטול האמונה ברשות הסומאה אהורמינית. עם בטול האמונה בעצמאותו האלוהית של הרע, בטלה האמונה בעצמאותה האלוהית של הסומאה, ובזה נבדלת האמונה הישראלית, ביסודה מכל אמונה אלילית.

(1) נסה להוכיח את דבריו - ביחוד המסומנים בקו - באמצעות פסוקים ובטויים מן התורה, ביחוד מנרקנו.

(2) יש המסתמכים להוכחת דבריו על שמות כ"ג ה". כיצור?

(3) למה כתב קצופמן: בעלי החי "הסמאים" במרכאות?

ג. מ"ד כי אני ה' אלוהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני....

מ"ד כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוהים והייתם קדושים כי קדוש אני.

ה' נפתלי הרץ ויזל (הבאור)

מ"ד ד"ה והתקדשתם: לכן צריכים אתם להתקדש ע"י החוקים והמשפטים שצויתי אתכם, עשה ולא תעשה; ואם לבני נח התרתם כל נפש חיה לאכלה, אתם תבדילו בין מה שאסרתי ובין מה שהתירתי, ואם תעשו כן - והייתם קדושים, מבטיח אני אתכם שתהיו קדושים, כי את רוח קדשי אתם בתוכם.

" כי קדוש אני: דרכי בקודש וצריכים אתם להדמות אלי כאמרו "והלכת בדרכיו" ועוד: כי קדוש אני: עמי הקדושה ויש בידי לקדש אתכם על כן תאמינו בהבטחתי שאמרתי "והייתם קדושים".

מ"ה ד"ה כי אני ה': סמא תאמרו: למה אוחזו צוה ה' החוקים האלה, לא צוה כן לכל גוי? על כן אמר: אתם חייבים לעבדני בתורותי ובמצוותי, כי העליתי אתכם מארץ מצרים, שמעתי זעקתכם והוצאתי אתם מכור הברזל באותות ובמופתים, ואז קניתי אתכם לעבדים שחטמרו חירותי הנפלאות, שעל מנת כן הוצאתי אתכם להיות לכם לאלוהים, ולפי שהייתם ההעלאה הזאת להיות לכם לאלוהים, להשרות שכינתי בתוכם, ולספוג את רוחי עליכם, צריך שהייתם נפשוהיכם מזוהמות מאד, ולכן תתקדשו מכל הדברים הגורמים סקוף וסומאה בנפש.

והייתם קדושים: לכן אני מצוה אתכם להיות קדושים - פרושים מכל סקוף וסומאה כי קדוש אני, ואז אתם כפי כוחכם תלכו בדרכי. הראשון הודעה והבטחה, השני מצוה וגזרה.

(1) מה קשה לבעל הבאור (ר' נפתלי הירץ ויזל) בפסוקינו אלה?

(2) מה ראה להביא לד"ה "כי קדוש אני" שבפסוק מ"ד שני פרושים ולמה לא הסתפק באחד? מה ההבדל בין שני פרושים אלה?

(3) היכן מצינו רעיון זה בלחורק, ש"על מנת כן הוצאתי אתכם על מנת להיות לכם לאלוהים"? הסבר את הרעיון!

xx (4) הסבר את דביו האחרונים המסומנים בקו: מי "הראשון" ומי "השני"? מניין לו שהראשון הבטחה והשני מצוה ולא להיפך?

ד. פסוקים כ"ו - מ"ה (עיין בשאלה ג)

מלבי"ם: יש הערת הסכל והערת התורה ותחילה הזכיר אותם מצד הערת הסכל, מצד שנפשכם חלק אלוה והוא אלוהיכם יוצרם ובוראם, נראוי שהנברא ישתדל להרבות לבוראו ולהתקדש כמוהו. כמו שהאבות קיימו התורה מצד הערת הסכל.

ופה הזהיר אותם מצד הערת התורה שבעת יציאת מצרי: נשתעבדו לו לעבדים והתחייבו לשמור מצוותיו תורותיו וחוקותיו....

(1) האם רצה ליטב אותו קשי טיטב הבאור בשאלה הקודמת או עמד לפניו קשי אחר?

(2) מה ההבדל בין פרושו לבין פרוס בעל הבאור?

ה. מ"ד כי אני ה' אלוהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני.

רש"י כי אני ה'; כשם שאני קדוש שאני אלוהיכם, כך "והתקדשתם" קדשו עצמכם למטה - "והייתם קדושים" לפי שאני אקדש אתכם למעלה....

xx (1) שני קשים רצה ליטב בדבריו אלה, איך הם? (שים לב: רש"י מפרס את המקרא על דרך הסרוס, לשם מה?)

xx (2) הסבר את הרעיון הנאמר בסוף דבריו "קדשו עצמכם למטה" עד סוף דבריו. היכן מצינו רעיון זה במקום אחר בתורה או בדברי חז"ל?

סאלות וגם חשובות: יש לשלוח לנחמה ליבוביץ, קריח משה ירוסלים.